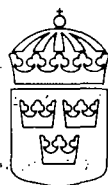

Konstitutionsutskottets yttrande

1986/87:1 y

med anledning av motioner om förhållanden mellan
tryckfrihet och upphovsrätt

KU

1986/87:1 y

Till lagutskottet

Lagutskottet har berett konstitutionsutskottet tillfälle att yttra sig över motionerna 1985/86:L245 av Karin Ahrlund och Birgit Friggebo (båda fp) och 1985/86:L254 av Nic Grönvall (m).

Motionerna

I motion 1985/86:L245 yrkas, att riksdagen beslutar att hos regeringen begära särskild utredning av förhållandet mellan de upphovsrättsliga och tryckfrihetsrättsliga reglerna i enlighet med de utgångspunkter som angivits i motionen.

I motionen påtalas den vidsträckt innebörd som begreppet "verk" fått i upphovsrättslagstiftningen. Som utgångspunkt anges ett högsta domstolsavgörande från 1985, vari ett s. k. manifest, ett utkast till ett arbetsprogram för verksamheten vid Göteborgs stadsteater, tillerkänts upphovsrättsligt skydd trots att detta skyddsintresse enligt domstolen inte gjorde sig starkt gällande medan det förelåg ett betydande allmänintresse av att manifestet publicerades som ett led i nyhetsförmedlingen och som underlag för den pågående kulturpolitiska debatten angående stadsteaterverksamhetens mål och uppläggning. Det är enligt motionen inte tillfredsställande att upphovsrätten till en sådan handling som manifestet skall hindra publicering när det finns ett påtagligt intresse av information och offentlig debatt. I motionen ges också andra exempel på fall där det enligt motionärernas uppfattning skulle vara olyckligt om upphovsrätten hindrade publicering. För att förbättra förhållandena föreslås att den upphovsrättsliga kränkningen under vissa förhållanden skall kunna vara straffri och att den tilltalade ges möjlighet att få frågan om intressekollision prövad i tryckfrihetsrättslig ordning av en jury. I motionen kritiserar också den nuvarande ordningen att i upphovsrättslagen reglera när bestämmelserna om allmänna handlingars offentlighet skall ta över upphovsrätten.

I motion 1985/86:L254 av Nic Grönvall (m) hemställs, att riksdagen hos regeringen begär förslag om garantier för tryckfriheten också i de fall då litterär upphovsrätt kan hävdas till tryckta alster som innehåller information av stort allmänt intresse.

Också denna motion tar det i det föregående nämnda avgörandet av högsta domstolen som utgångspunkt. I motionen påtalas, att genom den utvidgning

av skyddet för den litterära upphovsrätten som uppkommit i praxis under senare år kan texter som är av stort allmänt intresse och som är föremål för samhällsdebatt kunna undandras publicering. Enligt motionen måste den lagkonflikt som här föreligger lösas på ett sådant sätt att tryckfriheten i vissa fall prioriteras i förhållande till upphovsrätten.

KU 1986/87:1 y

Gällande rätt rörande upphovsrätt i allmänhet

Tryckfriheten sådan den garanteras i tryckfrihetsförordningen (TF) har till syfte att säkerställa ett fritt meningsutbyte och en allsidig upplysning (1 kap. 1 §).

Enligt 1 kap. 3 § TF får missbruk av tryckfriheten inte medföra ansvar i annan ordning eller i annat fall än som stadgas i förordningen. Detta innebär dock inte att frågan om ansvaret för innehållet i tryckt skrift regleras uteslutande av TF. Är innehållet brottsligt i annat hänseende än som ett överskridande av yttrandefrihetens gränser kan ansvar utkrävas enligt allmän lag (yttrandet kan t. ex. utgöra bedrägeri eller anstiftan till något förmögensbrott). Beträffande skyddet för upphovsrätten finns en särskild bestämmelse i 1 kap. 8 § andra stycket TF, vari görs en hänvisning till lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk vad gäller den rätt som tillkommer upphovsman till sådant verk m. m. Även 2 kap. regeringsformen innehåller ett förbehåll för upphovsrätten (19 §).

Upphovsrätt föreligger enligt 1 kap. 1 § upphovsrättslagen bl. a. för den som skapat ett litterärt eller konstnärligt verk, vare sig det utgör skönlitteratur eller beskrivande framställning i skrift eller tal. Enligt 2 § innefattar upphovsrätten i princip ensamrätt att förfoga över verket genom att framställa exemplar av det eller genom att göra det tillgängligt för allmänheten.

Enligt förarbetena till upphovsrättslagen (prop. 1960:17, LU 1960:41 och 43) ligger i ordet "verk" ett krav på att den produkt av andligt arbete som det är fråga om skall ha höjt sig till en viss grad av andlig självständighet och originalitet, varmed inte åsyftas någon litterär eller konstnärlig värdesättning. Det är endast verket såsom resultat av en individuell formgivning som är skyddat inte de uttrycksmedel som använts även om de är högst karakteristiska för upphovsmannen.

Yttrandefrihetsutredningen

Yttrandefrihetsutredningen tog i sitt betänkande Värna yttrandefriheten också upp frågan om förfoganderätten enligt upphovsrättslagen. Utredningen ansåg sig inte böra föreslå någon ändring i gällande regler med hänsyn till att frågan då var föremål för rättegång. Utredningens förslag blev därför att förbehållet för upphovsrätten i tryckfrihetsförordningen fick behålla sin nuvarande innebörd.

Målet handlade om ansvar och skadestånd för ansvarige utgivaren för Göteborgsposten därför att tidningen utan författarens medgivande publicerat ett förslag till en för de anställda vid Göteborgs stadsteater, som drivs i bolagsform, gemensam överenskommelse, kallad manifest, om en konstnärlig målsättning för teatern. Samtliga domstolar (tingsrätt, hovrätt och högsta domstolen) fann att manifestet var att anse som ett litterärt verk i upphovsrättslagens mening.

Bernkonventionen

Sverige har tillträtt 1886 års Bernkonvention för skydd av litterära och konstnärliga verk. Enligt artikel 1 i konventionen bildar de länder för vilka konventionen gäller en union för skydd av upphovsmäns rättigheter till deras litterära och konstnärliga verk. Enligt artikel 2 omfattar uttrycket "litterära och konstnärliga verk" alla alster på det litterära, vetenskapliga och konstnärliga området, oavsett på vilket sätt och i vilken form de kommit till uttryck.

Unionsländerna har i sin lagstiftning rätt att föreskriya att litterära och konstnärliga verk inte skall åtnjuta skydd om de inte "upptagits på ett materiellt underlag". (Härmed torde avses t. ex. muntliga spontana framställningar som inte nedtecknats.)

Upphovsrätt till allmänna handlingar

I princip saknas upphovsrätt till allmänna handlingar hos myndigheter. Vissa sådana handlingar, t. ex. officiella kartor, bildkonst och musikaliska verk kan dock åtnjuta skydd. Allmänt gäller dock att en allmän handling skall utan hinder av upphovsrätt tillhandahållas i den ordning 2 kap. tryckfrihetsförordningen stadgar. Bestämmelserna om allmänna handlingars förhållande till upphovsrätten är intagna i upphovsrättslagen (jfr 9, 24 och 24 a §§).

Bernkonventionen medger undantag från det upphovsrättsliga skyddet för officiella texter.

Enligt vad yttrandefrihetsutredningen uttalade i sitt i det föregående anmärkta betänkande var det en egendomlighet att rätten att få tillgång till allmänna handlingar som är föremål för upphovsrätt saknade grundlagskydd.

Konstitutionsutskottets överväganden

I motionerna påtalas de hinder i tryckfriheten som kan föranledas av det upphovsrättsliga skyddet.

Allmänt vill utskottet med anledning av motionerna framhålla det stora värde som vår rättsordning tillmäter yttrande- och informationsfriheten. Utskottets grundinställning är att dessa rättigheter alltid bör tillgodoses i vidaste möjliga omfattning.

Det kan konstateras att en begränsning i förhållande till upphovsrätten är

förutsedd såväl i tryckfrihetsförordningen som i regeringsformens kapitel om medborgerliga fri- och rättigheter. Båda dessa grundlagar beaktar genom uttryckliga bestämmelser författares m. fl. rätt till sina verk. Upphovsrätten är lagfäst i upphovsrättslagen (1960:729). Sverige har vidare anslutit sig till 1886 års Bernkonvention för skydd av litterära och konstnärliga verk, vilken i flera viktiga avseenden innehåller ett skydd som motsvarar upphovsrättslagens.

Utskottet vill emellertid framhålla att de i motionerna aktualiserade problemen inte kan anses vara av renodlat upphovsrättslig natur. Om en handling som enligt huvudregeln är upphovsrättsligt skyddad förvaras hos ett offentlighetsrättsligt organ, kan under de förutsättningar som anges i 2 kap. TF handlingen bli allmän och offentlig. I så fall saknas i stor utsträckning upphovsrätt till handlingen. Inom den offentliga sektorn har bolagsformen blivit allt vanligare. En verksamhet som t. ex. i en kommun bedrivs direkt av kommunen kan i en annan drivas av ett kommunalt bolag. Offentlighetsprincipen gäller i det första fallet men inte i det andra.

Frågan om handlingsoffentlighet utanför myndighetsområdet har varit föremål för utredning, och vissa förslag till ändringar i det nuvarande regelsystemet föreslogs i betänkandet SOU 1983:61. Även yttrandefrihetsutredningen har i sitt betänkande (SOU 1983:70) föreslagit en viss utvidgning av offentlighetsprincipen vad gäller meddelarfriheten. För närvarande är yttrandefrihetsfrågorna under beredning i justitiedepartementet och en proposition i ämnet kan väntas i början av nästa år. Det kan förutsättas att även frågan om offentlighetsprincipens tillämpning utanför myndighetssektorn kommer att tas upp i detta sammanhang.

Ytterligare en fråga som har anknytning till de problem som behandlas i motionerna berörs i yttrandefrihetsutredningens betänkande. Det gäller den s. k. instruktionen i 1 kap. 4 § TF. Bestämmelsen föreskriver att alla som har att vaka över TF:s efterlevnad skall ha "i åtanke att tryckfriheten utgör grundval för ett fritt samhällsskick, alltid fästa sin uppmärksamhet mera på ämnets och tankens än på uttryckets lagstridighet, på syftet än på framställningssättet, samt i tvivelsmål hellre fria än fälla". Yttrandefrihetsutredningen konstaterade att det utanför TF:s tillämpningsområde inte finns någon uttrycklig lagregel om rätt och skyldighet att beakta yttrandefrihets- och informationsfrihetsintressena i fall av kollision mellan dessa och något annat av rättsordningen skyddat intresse. Som exempel på sådana intressekollisioner pekade utredningen på mål som rör intrång i upphovsrätt och mål som rör sättet för anskaffande av uppgifter för publicering; de målen handläggs som vanliga brottmål och instruktionen är inte tillämplig där. Enligt utredningen är det en brist i gällande rätt att något formellt stöd för att beakta yttrande- och informationsfrihetsintressen i vanliga brottmål saknas. Yttrandefrihetsutredningen föreslog därför att en bestämmelse motsvarande 1 kap. 4 § TF skulle införas i yttrandefrihetsgrundlagen och i tryckfrihetsförordningen för att tillgodose detta syfte. Även denna fråga får utskottet anledning att återkomma till i samband med behandlingen av yttrandefrihetspropositionen.

Utskottet vill slutligen erinra om att upphovsrättslagen inte hindrar att innehållet i en upphovsrättsligt skyddad handling refereras i tryckt skrift.

Häri ligger enligt utskottets mening en betydande fördel från yttrande- och informationssynpunkt.

KU 1986/87:1 y

Sammanfattningsvis anser utskottet mot bakgrund av det anförda att några åtgärder från riksdagens sida med anledning av motionsyrkandena inte nu är påkallade.

Stockholm den 13 november 1986

På konstitutionsutskottets vägnar

Olle Svensson

Närvarande: Olle Svensson (s), Anders Björck (m), Wivi-Anne Cederqvist (s), Bertil Fiskesjö (c), Sture Thun (s), Hans Nyhage (m), Anita Mödin (s), Sören Lekberg (s), Gunnar Björck i Värmdö (m), Torgny Larsson (s), Bengt Kindbom (c), Ingela Mårtensson (fp), Margitta Edgren (fp), Bo Hammar (vpk) och Ture Ångqvist (s).

Avvikande mening

av Ingela Mårtensson och Margitta Edgren (båda fp) som anser att utskottet fr. o. m. det stycke på s. 4 som börjar "Utskottet vill" till yttrandets slut bort anföra följande:

Även om vissa frågor som tagits upp i motionerna kommer att övervägas vid behandlingen av yttrandefrihetspropositionen kan det inte förutsättas att man i detta sammanhang annat än marginellt kan lösa de problem från yttrande- och informationsfrihetssynpunkt som aktualiserats i det s. k. manifestmålet. Enligt utskottets mening är det därför motiverat att särskilt utreda förhållandet mellan det upphovsrättsliga och det tryckfrihetsrättsliga regelsystemet. Utredningen bör ha som inriktning att en upphovsrättslig kränkning skall kunna vara straffri i sådana fall där det föreligger ett påtagligt intresse av information och debatt. Utredningen bör också enligt utskottets mening undersöka förutsättningarna för att ge den tilltalade möjlighet att få den nämnda intressekollisionen prövad i tryckfrihetsrättslig ordning av en jury.

Med det anförda förordar utskottet att motionerna tillstyrks.

